

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

In Obscuvriora Aliqvot Capita Geneseos Phil. Mel. Annotationes

Melanchthon, Philipp

[Nürnberg], 1524

VD16 M 3465

Capvt Primvm. In Principio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-36146

ANNOTATIONES PHIL.

CAPVT PRIMVM.

I N P R I N C I P I O .

DE principio multa fabulati sunt, & p
eo quod est, in principio, quidam in
filio legerunt, ut & Hieronymus in-
dicat. Nos simplicissime literã seque-
mur, ut debemus, siquidem ea sola fa-
cit ad edificandam fidem. Princi-

pium significat exordium temporis & rerum. Ergo cū
Tēp9 est ait: In principio, significat ante rerum conditionē eter-
ipse cur- num fuisse deum, non enim in hoc principio deus factus
sus lapsus est. Porro sicut incomprehēibilis est rationi, rerū eter-
rerum. nitas ante principium, ita & post finem, incōprehensibi-
les abyssi sunt. Fides autem quæ capit deum, & sentit an-
te omnia in omnibus, & post omnia esse deū, abyssos hos
ingreditur gestata uerbo dei, uelut utero, sicut Esaias di-
cit, ut uel hinc adpareat, quid sit, quod i Hebræis ait: Om-
nia portans uerbo dei.

C R E A V I T .

Cum de creatione dicitur, non est imaginandum poë-
tice, q̄ tum tantum condiderit prima rerum corpora &
semina, nunc ea sinat ferri sponte, pro sua cuiusque uel
natura, uel industria: Sed sicut à deo condita sunt pri-
ma corpora, ita sentias omnia condi, seruari, & regi.

Atque hæc rerum administratio incōprehensibilis est rationi, fidei autem certissima est.

Sunt qui tituli uice exponunt hoc: In principio creauit deus cælum & terram: Quasi uelit Moyses generali propositione & titulo, cōplecti totam creaturam: quasi diceret: Cælum & terram, id est omnes creaturas, caelestes, et terrestres, quos mouet, & firmamentum secundo primum die conditum est, & adpellatum cælum. Iam & uulgato more in scripturis, cæli & terræ nominibus omnes creaturæ ueniunt. Ego sic sentio *ἡ γῆ τῆς οὐρανῆς* exponendum esse, non tituli uice, ut intelligas primū opus & primi diei opificium fuisse cælum & terram.

Nam quia ratio lectionis postulat, ut de terra ita sentias, & in principio creata sit ante lucem, cogimur ut idē de cælo sentiamus. Nam & postea inquit, non fiat terra, sed adpareat ex aquis. Sed obstat & secundo die firmamentū conditū est, & & dici & esse cælū nihil est quod dubitemus. Mea sic est ratio, primum omnium esse condita corpora, quæ locus & receptaculum aliarum creaturarū essent. De terra non est quod laboremus, quā eodem ubiq; nomine signat. De cælo non conuenit. Mihi simpliciter uidetur, cælum quoddam conditum, quod postea abyssum, id est, obscurum quoddam aqueum corpus uocat, cum ait: Terra erat inanis & uacua, & tenebræ erant super faciem abyssi. Vult enim significare obscura fuisse, & tenebricosa illa corpora quæ condiderat,

ANNOTATIONES PHIL.

terram & abyssum seu cælū. Deinde idem cælum, quod
 primo die conditum est, factum esse firmamentum, & di-
 gestum esse in tot orbes: Ita ut non creatura, sed ornatus
 creaturæ describatur secundo die. Nō enim dicit, fiat cæ-
 lum, sed fiat firmamentum seu extensio, id est, fiat illa cæ-
 turæ pphe-
 lorū compages & dispositio, quam nunc cernimus. Nam
 tæ, Extē-
 ditæ lū. alias nusquam narrat cælorum seriem compositam, & q̄
 secundo primū die cælum adpellauit nihil obest. Nam &
 tertio primū die uocauit aridam terram. Sic ergo sentio
 primo die condita esse hæc corpora, cælū quoddam ob-
 scurum, quod esset reliqui opificij receptaculum, & ter-
 ram, & in adpellatione cælorum aquam comprehendit.
 Nam cælum esse aquā, etiam Hebræi nominis affinitas de-
 clarat. Et cum cælum & terram & aquā dico, intellige
 Chaos solida ac integra corpora, non chaos Platonicum, aut ma-
 Platoniz-
 teriem rerum, quam finxerunt prorsus informem.
 cum. Iam et hoc obseruandū est, q̄ hic Moyses de solis cor-
 poralibus creaturis scribit, nihil de spiritibus, sed Prophe-
 tæ opus creationis latius postea exposuerunt, ut est cer-
 nere Psalmo centesimo tertio. Et hæc quidē de hi-
 Hic. s. et. 10. storia, quā frustra audieris, nisi fide sentias, deum esse in-
 fusum itra creaturas, seruare eas & administrare &c.
 Hic usus creationis docetur à Hieremia capite quinto et
 decimo. Hactenus de conditione primorū corporū
 nunc sequuntur causæ cur reliqua condita sint. Hiero-
 nymus duo Hebræa duobus synonymis reddidit, Septuas-

ginta interpretes, inuisibilis & incompressa, ea expositio multum negocij fecit Augustino, Chaldaei uasta & uacua quemadmodum & nunc Iudaei exponunt: & ego naturam uocum hebraearum recte reddi iudico. Estque sententia: Terra erat uasta, id est, incompressa, immixta aquis, Terra uacua dum certo loco consistens: Et uacua, id est, nondum facta, uacua tecta plantis, nihil dum gignens. Primum ad terrae figuram uicest, pertinet: Secundum ad uim gignendi. Docet autem Moses. *ler.* q̄ sicut per sese gigni res non potuerunt, ita nec per sese perfici: & ut ante de conditione diximus, ita nunc de rerum conseruatione, & perfectione dicendum est.

Philosophi docuerunt eam esse terrae naturam, ut si Philosopho. extra suum naturalem locum dimoueatur, sua sponte reopinio labatur ad locum suum, ut in saxo adparet. Hic ostendit Moses non esse naturam terrae hoc uel illo loco subsidere, sed uoluntatem dei, qui ei definiuit locum, sicut postea dicitur.

Item nemo philosophorum non putat esse terrae naturam q̄ seminibus in eam coniectis gignit plantas. At Moses dicit terram uacua fuisse, id est, cum iam condita esset ad huc immixta aquis circumlatam. & nihil gignere potuisse. Ergo q̄ talis est terra, q̄ credita semina cum foenore reddit, non terrae natura est, sed uoluntas dei est, et hanc immensitatem dei undique se in omnia effundetis, qui capiat humanam ratio? Et recte quidem terrae uastitatem & uacuitatem tribuit, abisso tenebras, nam & terra est quae gignit, caelis

ANNOTATIONES PHIL.

corpus lucis capax, ideo ait, & tenebrae erant super faciem abyssi.

Abyssus aquae Abyssus aquae sunt, quae caeli, & receptaculi uice erant
mam de eo certe corpore loquitur, cui postea lux indita est. Atque hic iterum docemur non natura corporibus congenitam esse lucem, sed uoluntate dei inditam, ut sciamus non initia tantum, sed & conseruationem corporum dei opus esse.

Hic ferè de iustificatione hominis, & noua creatura differitur, quomodo euacuari carnem, & tenebras fieri in nobis oporteat, ut reficiamur spiritu, & luce dei. Recte quidem illi, sed haec nos suo loco capite tertio dicemus. Caterum fateri necesse est, eandem esse rationem creandi, & recreandi, sed hic Moses hoc potissimum docebat, quod Apostolus ait: Omnia ex ipso, per ipsum, & in ipso esse, ut discamus confidere ei, cui scimus creaturas curae esse.

SPIRITVS FEREBATUR

super aquas.

Spūs dei Hec de aquis dicit, quas abyssus illa intra se continebat. Spiritus dei in scripturis spiritum sanctum significat, ideo non exponemus de aere, nam aer aqua est, & pro ferebatur, fouebat, legunt Basilius, Ambrosius, & Hieronymus & Syrum quendam testem citat Basilius. Atque ita idem hic docetur quod supra, conseruationem aquae non naturae esse, sed spiritus sancti incubantis aquae. Et haec de caus

sis sequentium operum.

ET DIXIT DEVS.

Sequitur creaturæ seu opificij mundi dispositio.

Ex hoc loco ferè accepta sunt, quæ de uerbo dicuntur Psalmo trigesimo secundo: Verbo domini cæli firmati Psal. 32. sunt &c. Item: Ipse dixit & facta sunt. Et Iohannis primo: Omnia per uerbum ipsum facta sunt. Et Hebræorum Hebræ. 1. primo: Portans omnia uerbo uirtutis &c.

Dicere, est parere uerbum aliquod, & quia ante omnia sese cõsiderat pater, & in consideratione suæ potentie ordinẽ et rationẽ omniũ, quæ cõdi possunt: Ideo uerbum simpliciter cogit, quod & imago patris est, & ipsissimum consilium faciendi omnia &c. Per hoc uerbum & condita sunt omnia, & seruantur omnia, & renouantur omnia paulo Ideoq; Iohãnes in eo ait esse uitã & lucẽ, sicut i hoc textu uidemus lucẽ, & uiuẽtia per uerbũ condi. Discemus ergo hic præter cætera, quã oporteat esse uerbi incarnati operationem in corde nostro, nimirũ cõdere nouã uitã Psal. 106. & nouũ lumẽ, iuxta Psalmũ. 106. Misit uerbum suum & sanauit eos. Ita facile intelligi poterit, quid Iohannes secutus sit in Euangelij sui principio. Cæterũ de uerbi potentia uide Psalmũ. 28. Habes quid sit quod ait, dixit, id est, Verbũ effudit, quod est eius consiliũ condendi oĩa. Sed hic mirari quispiam possit, cũ per uerbũ oĩa condantur, cur nõ & supra addiderit, dixit, & creauit cælũ &

ANNOTATIONES PHIL.

terram: Ego causam non uideo, nisi forte Verbi naturam
Moses indicari certius ita putauit, penes hoc, quod tum
demum fecit eius mentionem, cum lucem condi scriberet.
Certe enim Verbum lux est, & splendor paternae glori-
ae, & illa ipsa illuminatio uultus dei, quam sic ubiq; uo-
cant prophetae. Nam creaturae sic describuntur, ut ex eis
disci diuinitas debeat, sicut & antea spiritum sanctum

Aquae cō supra aquas ferri scripsit, ut eius naturam nobis indicaret
iunguntur aliqua parte: & huc respexit Iohannes, cum uim illumina-
spiritui nandi uerbo tribuit.

Lux. Lux quid sit, cerni rectius potest, quam dici, estq; illa
ipsa claritas quae cernitur, quae omnia ostendit, sic & in
corde nostro, clara ostensio lux est.

ET VIDIT DEVS LVCEM,
quod esset bona.

Id est, adprobauit. Porro adprobatio, est eius conser-
uatio. Ita iterum uides non condi tantum res, sed & ser-
uari à deo. BONA: Id est, cuius esset aliqua in creatu-
ris utilitas: Nam omnes creaturae, alicui officio seu mini-
sterio destinatae sunt.

ET DIVISIT DEVS
lucem.

Tenebrae non sunt. A uespere ad mane supputatur dies, tum ut intelliga-
mūs in hoc signo omnia ex tenebris & nihilo progressa
cōditae quae nihil sunt esse, tū ut uniuersaliter intelligamus opera dei à nihilo

ad esse progredi creaturarū & c. Item uices diei & noctis, somni & uigiliarū, haud dubie significationes sunt mortis & resurrectionis.

DIXIT.

Idem uerbū est quod paulo ante diximus esse cōsiliū patris, hic obseruabis egregiam sententiam, secunda Petri tertio, ubi docet & conditionē & conseruationem, & durationem calorum in uerbo dei consistere: Reprehendit enim impias cogitationes de natura rerū (sic enī cogitat ratio) hi motus statim sunt & regulares, hic naturae cursus est, quem uidemus, quid negocij esset deo, cum tam minutis, & uilibus creaturis, res quaeq; pro sua natura fertur & c. commentū est de die nouissimo & c. Has dicorationis nostrae cogitationes reprehendet, inquit: Imo uerbo dei consistūt celi, non natura sua: Et idē uerbum dei est, quod praedicatū est uobis, de die nouissimo, de renouanda creatura: Ergo tantisper celi durant, donec uerbo cōseruantur: & pulcherrima uoce ibi usus est ut thesaurus repositi uerbo: Idem est in Psalmo centesimo quadragesimo octauo. Statuit & non praeteribit. Ita uides urgere scripturā, ut discamus, & oīa in manu dei esse, & postea confidere deo, & timere deum.

FIRMAMENTVM SIVE

extensio.

Haud dubie significat illā orbiū cōpositionē & distim

2. Pet. 3.

Vt musca

Psal. 14.

ANNOTATIONES PHIL.

tionē, quæ nūc est: & sic huius diei opus à primo opere distinguitur, q̄ primo die conditi sunt cæli, aquea quædã moles &c. quã hic opinor uocari aquas, supra cælos. Secūdo die digestos esse, hos orbes inter aquas: iuxta Psal. 103. *num centesimum tertiu: Extendens cælum sicut pellem* Ex Heb. *laqueans inter aquas altitudinem eius: Nam cæli sunt aquea corpora.*

Ezech. 1 *Quia Ezechiel primo capite scribit se supra firmamētum uidisse thronum, & in throno sedentem uelut hominē: intelligamus aquas supra cælos locū illum: qualis qualis est, ego aerem esse iudico.*

Quod hic locus est, Hebræis rectius statio est, ut significet ad uerbum de i, constitisse aquas, etiam nullo cōmodo receptaculo: Quis enī aquarū receptaculū aestimet? Huc illud Prouerbiorum octauo pertinet: *Legem ponebat aquis ne transirent fines suos.* Et Prouerbiorum decimo: *Qui colligauit aquas &c.* Sic de terra consistente in aquis, sicut in Prouerbijs ait: *Adpendebat fundamenta terræ &c.* Hæc cum considerant sancti, aquas, terram, suspensas esse uerbo dei, certe intelligunt omnia diuinitus regi, seruari & donari. Et uidimus exēpla ubi aquæ cesserunt uerbo dei contra naturam, sicut in diluuiō in profectiōe ex Aegypto.

VIDERE QVOD SIT BONVM.

Est aspectus seu decretum dei ordinantis creaturā ad utilitatem aliquam, sicut infra de homine latius dicemus.

Primū

Primum hic obseruabis uanum esse commentum philosophorum, quod de ordine causarum, & de fluxu syderum prodiderunt. Nam ante astra conduntur plantæ, quas potissimum nasci & seruari uirtute syderum existimauerunt.

Quod non simpliciter dixit herbae aut lignum, significat non naturam herbae esse, aut ligni semen gignere, sed dei donum esse, ut Matthæi sexto dicitur, Fœnum agri Matth. 6. uestit: & eodẽ loco uides, quomodo creationis argumento Christus ad confirmandam fidem usus sit.

Item quod dicit, facientem semen, non eò pertinet, quasi Pater seminis natura sit gignere, nam Verbi dei est. Dicit enim opatur in Christus, pater uestit: sed ideo sic loquitur, ut doceat creaturas esse instrumenta in quibus operetur. Quod si res tantillas administrat & saluat, cur non animas etiam nostras regeret & saluaret? Ideo minutæ istæ creaturæ conditæ sunt, ut significaret uelle se in uilibus & abiectis rebus operari.

In hoc opere disputari solet, quomodo cum antea lux creata sit, & distinctus à nocte dies, iam hoc soli tribuatur. Basilius respondet antea conditam esse lucem Basilius. nunc lucernam, & illius lucis uelut candelam.

Nazianzenus penè explicans quod à Basilio dictum Nazian. est, ait primo die lucem esse conditam, diffusam passim in totam uniuersitatem mundi, quæ postea, ceu undiq; collecta coacta sit in solem.

Ambrosius aliam lucem esse, quæ primo die, aliam quæ Ambro.

ANNOTATIONES PHIL.

quarto condita est, in sole putat. Ego sic sentio, & lucē primo die conditam esse, & dici noctisq; discrimina. De inde die quarto additum esse solem lumen clarius, & di ei discriminatorem cognobiliorem. Fuerunt ante solem certe orbis caelestes, quos lucidos esse etiam si uacaret sole aut stellis uerisimile est.

SINT IN SIGNA.

Hic palam redarguuntur philosophi, qui uim quandam syderibus tribuunt, defluēt in rerum inferiorum corpora, cum scriptura dicat ea esse tantū signa: sed hic laboratur, quarum rerum aut quorū eueniū signa sint. Respondeo, eorum ad quae is instituit qui condidit, & ille se exponit in lege, cum uetat praedictiones humanas audiri in euangelio, cū inquit: Erunt signa in luna, significat indicari magnas calamitates p̄ eiusmodi signa: Sunt ergo stellae non auctores, sed signa, & signa non omniū euentuum, sed eorum ad quae deus ordinauit, et quorsum ordinari haec signa, sciri nō potest nisi è scripturis. Porro scripturae docent signa esse operum uel euentuum, sicut uocant, naturalium seu tempestatum.

VICES TEMPORVM

Hic uero pulcherrimum opus sapientiae dei, & discrimina motuum orbium caelestium indicantur. Sed & hic obseruabis motibus orbium non res, sed tempora uariari.

QVINTVS DIES.

Quod ex aquis uolatilia produxit, id est, quod ante dixit, aërem aquam esse. Iam inter natantia et uolatilia magna cognatio est, q̄ eodē modo in suo elemento utraq; ferantur, deinde multis auibus & natare et uolare concessum est, sicut Mergis, & similibus quæ ad aquas colunt.

Dignissimum obseruatu est, q̄ quanquam aquis præcepit, ut producerent, tamen postea subiicit, creauit deus, ut significet omnia nascentia, quanquam naturali modo gigni uideantur, tamen diuina ope condi. Sic nobis inculcat accurate Moyses oīa fieri arbitrio & uirtute dei.

VIDIT QVOD ESSET BONVM.

Prima utilitas omnium creaturarum est, q̄ conditæ sunt ad declarandam auctoris gloriam. Ideoq; in singulis animalibus præter alia commoda singula ferè uitæ exemplum, item significationē tum potentie tum potestatis suæ prodidit. Et quia de uenenatis potissimum quæri solet, primum considerabis, nullum esse uenenum, cuius nō sit aliqua insignis commoditas. Deinde quàm uilibus bestiolis quanta sæpe cōficiat deus, ut cum uides solo aspectu aspidis necari robustissima corpora, considerabis quàm horrendus sit aspectus auctoris, si irascatur.

In leone manifesta sæuitia aduersū seua et repugnātia

ANNOTATIONES PHIL.

manifesta clementia erga imbecilles. Et huc pertinent discrimina animantiū, quæ sunt in lege, ubi alia conceduntur, alia interdiciuntur. Cæterum quæ sit utilitas ex piscibus, ex capite nono adparebit, ubi primum deus ius fecit hominibus uescendi animantibus.

DIES SEXTVS.

Plenissimus hic locus est multis & euangelicis mysterijs, propterea singulas eius partes ordine exquamur, & principio intelligamus hic loqui Moysen de hoīe qualis cōditus est icorrupto & gerente imaginē dei

- I** De alijs animantibus inquit, producat terra, producat aquæ & c. de hoīs ortu ait, Faciamus & c. ut significet aliter nasci & interire alia animātia atq; hominē.
- II** Quod dicit faciamus, certa nota est Trinitatis, neq; hoc temere est, q; Trinitatem indicat, cum de homine cōdendo loquitur, nam antea dixit: Fiat lux.
- III** Ad imaginē & similitudinē nostrā, hebraice: In imagine nostra secundum similitudinem nostram.
Nondū apud me cōstitui quid uelit sibi hæc loquendi figura, de sententia cōuenit hominē esse imaginē dei, quod quid sit paucis exponendum est.
- IIII** Sunt qui rationem imaginis eō referūt, q; homo præsit alijs creaturis, sicut apostolus uidetur dicere prima Corinthiorū undecimo. Vir est imago & gloria dei, id est, uir præest. Quæ sententia quāquam mihi non satis

facit, tamen in eam cadit quoq; quàm nos sequimur.

Quid sit imago ex quarto Ephesiorum intelligi potest, cum inquit: Induite nouum hominem, qui secundum deum creatus est, in iustitia et sanctitate ueritatis. Et ad Colossenses tertio: Renouatur in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit eum. Et secunda Corinthiorum tertio: Nos omnes reuelata facie gloriam dñi specularis in eandem imaginem transformamur. Est ergo imago dei, natura perfusa sapientia et iustitia lumine et gloria dei. Et hinc intelligis qui fuerit status primæ conditionis, et qua gloria exciderimus, nunc caro nihil nisi carnalia intelligit aut querit et c.

Et quia talis fuit homo, ideo præfectus fuit omnibus VI creaturis. Ita uides priorem sententiam cum hac conuenire: et de hoc imperio Psalmus loquitur: Omnia subie- Magnocisti sub pedibus eius. Nam quod in Adam amisimus, per tamen diCHRISTON recuperatum est. scripime

Et quid sit esse dominos omnium creaturarum, notum recuperatum est. Est enim omnibus creaturis ad salutem uti, nulli creatum est. atur et subijci posse, sed soli deo subijci: de hoc imperio Est esse ad Romanos octauo loquitur Paulus: Confido quod ne in deo. q; mors et c.

Quæ hic dicuntur de imagine et de imperio in creaturas, non dubium est quin ad CHRISTVM pertineant, Vaticini qui et perfecta imago est patris, et sedet à dextris patris, um de et c. Ita uides oia esse cõdita in CHRISTVM, CHRI Christo.

ANNOTATIONES PHIL.

STVM uero factū esse, ad declarandam magnitudinē gratiæ & misericordiæ patris &c.

Fides

Quando in uniuersa scriptura omnia sunt ad fidē & charitatem referēda, discēs ex primo capite, fidē in eo q̄ condi, seruari, ali & regi omnia manu dei scribitur. Nā cum humanæ impietatis caput sit ignoratio dei, qua cogitamus omnia nasci & euenire naturali quadā dispositiōe, nec curari res tam uiles à deo. Necesse est uerbo dei fidē edificemus, qua credamus & cōmittamus nos ei, hoc

Matth. 10

Christus ait Matthæi decimo: V estri capilli capitis omnes numerati sunt. Huc pertinet totus Ecclesiastes.

Præterea CHRISTVM discēs, cum scribitur ad similitudinē & imaginem dei conditum esse hominem, cui imagini nos restituit CHRISTVS, qui fuit natua & ppria imago patris. Sunt & alia de uerbo, de spiritu sancto, quæ suo cuiusq; spiritui meditando relinquo

Charitas

Charitatē hinc discēs, q̄ oēs creaturas usui alicui destinat, cū inquit: Vidit deus oīa quæ cōdidit, & erant ualde bona. Quæ sententia primū hoc docet, gloriā dei, potentiā & misericordiā in singulis creaturis representari, sapientiā in dispositione orbium celestium, potentiā uultus iræ eius, in aspide etiā aspectu necante, misericordiam in plerisq; ut in pullis coruorū. Deinde iubet ut singula

Lex natura.

singulis per sua dona seruiant. De lege natura uarie disputatū est à multis: mihi nō aliter posse rectius explicari uidetur, q̄ hic expressit Moyses. Decretū dei esse legē

naturæ, ordinantis singula ad gloriæ suæ ostensionē, & ad mutuuum obsequiū inter creaturas: ut si de homine loquaris, homo conditus est ad imaginem dei. Et uidit deus bonū esse opus quod fecerat, id est, ordinat hominem ad imaginem illam conseruandam, & cum imago dei sit p̄sum esse luce & cognitiōe dei, ordinatur homo ad cognoscendū & glorificandū deū. Deinde q̄ uidet bonū opus esse, destinat utilitati creaturarum, ut mutuuum obsequium alij alijs præstemus. Item lex charitatis expressa est, cum iubet crescere & multiplicari. Nam cum gignere iubet, certe excolere præcipit quæ genuimus. Ita inter se omnes homines necessitudine genituræ coheremus. Iam in Hebræis pro crescite est fructificate, quod ad omnia obsequia pertinere uidetur.

CAPVT SECVNDVM.

IN scripturis de sabbato passim multa leguntur, quæ ex hoc loco uelut ex fonte deriuata sunt. Primum autē hic queritur, quomodo septimo die quieuerit, cū tamē perpetuo creet, iuxta illud in Iohanne: Pater meus usq; modo operatur. Et in Actis: In ipso sumus, uiuimus & mouemur. Respondco primum, hanc requiem esse accipiendam sic, q̄ non perrexerit plura genera rerum condere, quàm enumerata sunt, adeoq; q̄ conquiescat deus in hoc opificio. Ita certo sentimus, nō plures esse